

Надія Кулеша

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-2713>

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця,
завідувачка відділу Науково-дослідного інституту пресознавства,
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
nkleopolis@gmail.com

УДК 070(=161.2)(430-25):821.161.2-92ДОРОШЕНКО"1921/1922"

ПУБЛІЦИСТИКА ДМИТРА ДОРОШЕНКА В ЧАСОПИСІ «УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» (БЕРЛІН, 1921–1922 рр.)

DOI 10.37222/2786-7552-2025-6-8

Метою статті є розгляд публіцистичної діяльності Дмитра Дорошенка у часописі «Українське Слово», що виходив у Берліні впродовж 1921–1922 рр. Об'єктом дослідження є часопис «Українське Слово», а предметом дослідження – публіцистичний доробок у ньому Д. Дорошенка як складової його громадсько-політичної активності в еміграції. Короткий огляд стану дослідженості теми показує, що чимало праць, присвячених постаті Д. Дорошенка, зосереджено переважно на його внеску в українську історичну науку, історіографію, бібліографію та політичну думку. Натомість його безпосередня співпраця з друкованими органами української еміграції залишається малодослідженою. Тож актуальність дослідження зумовлена потребою ґрунтовного вивчення публіцистичної спадщини Д. Дорошенка у контексті його співпраці з берлінським «Українським Словом» як важливого джерела для реконструкції суспільно-політичного дискурсу української еміграційної преси початку 1920-х рр. Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності та системності, пресознавчий і джерелознавчий підходи, а також контент-аналіз. У статті проаналізовано зміст, тематику та ідейно-політичну спрямованість публікацій Д. Дорошенка у

часописі «Українське Слово», класифіковано ці публікації за жанрами. Особливу увагу приділено висвітленню ролі Д. Дорошенка як речника державницької ідеї в інформаційному просторі еміграційної преси. У висновках наголошено суголосність публікацій вченого тогочасній політичній і світоглядній проблематиці, підкреслено їх державотворчу акцентуацію і національно-патріотичну спрямованість. Підкреслено значення публіцистики Д. Дорошенка у формуванні суспільно-політичної думки у середовищі української еміграції початку 1920-х рр.

Ключові слова: Дмитро Дорошенко, часопис «Українське Слово» (Берлін, 1921–1922), преса української еміграції, публіцистика, бібліографія.

Постановка проблеми. Після поразки Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. значна частина українських політичних і культурних діячів знайшла притулок в еміграції, де активно долучилася до розвитку української преси. Так, стараннями консервативних сил, згрупованих навколо гетьмана П. Скоропадського, у Берліні виходив часопис «Українське Слово», який упродовж 1921–1922 рр. був єдиним українським часописом у Ваймарській Республіці. Часопис виконував важливу функцію не лише як інформаційний ресурс, а й як засіб творення національного інтелектуального простору й артикулювання ідей державності, історичної пам'яті та культури. Серед редакторів та авторів цього видання був визначний історик, державний діяч і публіцист Дмитро Дорошенко. Однак попри активну публіцистичну діяльність Д. Дорошенка в еміграційній пресі його співпраця з періодичними виданнями у Німеччині, зокрема з «Українським Словом», залишається недостатньо вивченою. Водночас аналіз його доробку, надрукованого на сторінках цього видання, дозволяє осмислити публіцистичну спадщину Д. Дорошенка у цьому часовому періоді як важливе джерело для реконструкції суспільно-політичного дискурсу української еміграції початку 1920-х рр.

Метою дослідження є виявлення публікацій Д. Дорошенка на сторінках часопису «Українське Слово» (Берлін,

1921–1922), їх комплексний аналіз для з'ясування тематики, ідейно-політичного змісту та класифікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Постаті Д. Дорошенка присвячено чимало праць, переважно зосереджених на його внеску в українську історіографію та політичну думку. Найбільш ґрунтовно його інтелектуальну спадщину досліджували науковці старшої генерації Л. Білецький (Білецький, 1949), Л. Винар (Винар, 1983), Б. Крупницький (Крупницький, 1940; 1952), О. Оглоблин (Ohloblyn, 1957) та ін., зосередившись насамперед на його історичних, історіографічних та бібліографічних працях. У більш сучасних працях про Д. Дорошенка вивчалася його інтелектуальна біографія (Андрєєв, 2007), акцентувався його вплив на формування українського освітнього простору (Божук, 2008), досліджувався його внесок в історію слов'янських народів і Східної Європи (Бурім, 2015), визначалася його роль як видатного громадсько-політичного діяча (Кондратюк, 2015).

Натомість безпосередня співпраця Д. Дорошенка з пресовими органами української еміграції, зокрема з берлінським часописом «Українське Слово», залишається малодослідженою. У деяких оглядових та монографічних працях (наприклад, Кулеша, 2009) згадується його редакторсько-публіцистична діяльність у періодиці української еміграції в Німеччині, однак конкретні публікації у цьому виданні досі не стали предметом окремого аналізу. Це створює дослідницьку лакуну, яку має на меті частково заповнити ця стаття.

Таким чином, **новизна** дослідження полягає у спробі реконструкції характеру, тематики та ідейного наповнення публіцистики Д. Дорошенка в «Українському Слові», а також у з'ясуванні ролі цієї співпраці в контексті його еміграційної діяльності.

Об'єкт дослідження – газета «Українське Слово» (Берлін, 1921–1922), **предмет дослідження** – публіцистична діяльність Д. Дорошенка у цьому виданні, її зміст, ідейно-політична спрямованість та роль у формуванні суспільно-політичного дискурсу української еміграції.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності та системності. Застосовано пресознавчий підхід, що передбачає вивчення часопису «Українське Слово» як історичного джерела та носія суспільно-політичних і культурних ідей української еміграції початку 1920-х рр. Використано методи історико-джерельного аналізу, зокрема структурно-функціональний аналіз періодичного видання, класифікація та контент-аналіз публікацій Д. Дорошенка.

Виклад основного матеріалу. Дмитро Дорошенко – визначний український громадсько-політичний діяч, історик, літературознавець, бібліограф і публіцист – брав активну участь у заснуванні й розбудові багатьох українських періодичних видань, насамперед у Наддніпрянській Україні. Опинившись після поразки Національно-визвольних змагань в еміграції у Німеччині, він долучився до творення української еміграційної преси, зокрема, був одним із редакторів берлінського часопису «Українське Слово» (1921–1922), взявши на себе обов'язок «працювати над розвитком національної культури», збереженням української культурної традиції, «щоб передати її наступним щасливим поколінням» (Дорошенко, 1949, с. 8). «Українське Слово», засноване представниками консервативної течії політичної еміграції, було на той час єдиним українським періодичним виданням у Ваймарській Республіці. Часопис об'єднав у своїй редакції визначних політичних і культурних діячів – З. Кузелею, Б. Лепкого, С. Томашівського, що забезпечило йому універсальність якісного змісту, спрямованого на просвіту і виховання читача в українському дусі, консолідацію нації.

Дмитро Дорошенко

Д. Дорошенко почав співпрацювати з виданням від часу його заснування (21 січня 2021 р.), а 24 грудня 1921 р. став співредактором поряд із З. Кузелею. Знаменно, що саме від

цього 99-го числа часопис почав виходити щоденно, ставши на короткий час (три місяці) єдиним щоденним українським виданням у Німеччині міжвоєнного періоду, вперше відкрито заявивши про свою приналежність до гетьманського табору: «“Українське Слово” стояло з самого початку і стоятиме незмінно й далі на непохитній основі Української держави і гетьманства, як найбільш відповідної історично-традиційної форми влади на Україні» (До наших читачів і прихильників. 1921. Ч. 99).

Окрім редакторської роботи, Д. Дорошенко подавав до часопису передовиці, літературознавчі та публіцистичні статті, рецензії і бібліографічні матеріали. Усім матеріалам Д. Дорошенка, надрукованим на сторінках «Українського Слова», притаманна насамперед україноцентричність – щодо побудови самостійної і незалежної держави, орієнтації на власні сили, переосмислення власної історії, захисту культурної спадщини, повернення в національне лоно привласнених чужинцями видатних діячів культури, розвитку власної освіти й науки, плекання національної гідності.

Більшість передовиць і публіцистичних статей Д. Дорошенка в «Українському Слові» присвячена тогочасній актуальній політичній і світоглядній проблематиці. Аналізуючи перебіг кронштадтського повстання і сподіваючись, що воно приведе до нового перевороту і повалення більшовицької влади в Росії, Д. Дорошенко закликає свідоме українське громадянство використати можливу зміну форми влади в Росії для відновлення втраченої державної самостійності України, відмовившись від партійної гризні, визнавши власні помилки, усвідомивши, «що дурно, без жертв, без самовідречення держави не збудувати» ([Дорошенко Д.] Жученко М. Наступає чорна хмара. 1921. Ч. 10).

Перебуваючи в Берліні – одному з найбільших центрів тогочасної української еміграції, Д. Дорошенко обирає темою своїх публікацій саме проблематику цього середовища. Розглядаючи статті про політичних опонентів в українській закордонній пресі, що слугує «зеркалом душі» еміграції, Д. Дорошенко закликає політичних супротивників дотримуватися в газетних

матеріалах цивілізованих форм викладу своїх ідейних переконань і критики представників з протилежного політичного табору.

Чи не найважчим для великої групи людей, викинутої політичною катастрофою за межі рідного краю, є поборювання своїх колишніх ідейних суперечностей, які на чужині переростають у запеклу ворожнечу, що виливається на сторінки еміграційної преси лайкою, зневажанням, глузуванням з політичних опонентів. Співіснування українських еміграційних ідейних противників вимагає дотримання цивілізованих форм спілкування, дотримання публікаційної «етики» і шанування гідності опонента ([Дорошенко Д.] Жученко М. Наші внутрішні болячки. 1921. Ч. 22).

Д. Дорошенко зосереджується, зокрема, на питанні заснування українського видавництва за кордоном, що повинно стати для української еміграції одним із найперших завдань і обов'язків перед рідним краєм, адже видавнича справа є надзвичайно важливою для національної культури, будучи могутньою підвалиною для відродження української нації і відбудови української держави: «друкована українська книжка, єсть та могутча зброя, котрої ніхто не зможе побороти і котра сама по собі важить в ділі національної самооборони не менше як набой та кулемети» ([Дорошенко Д.] Жученко М. Дещо про культурну роботу української еміграції. 1921. Ч. 19).

Даючи оцінку підготовці українського національного конгресу в еміграції, Д. Дорошенко наголошує на недоцільності проведення цього заходу на вигнанні, оскільки не буде забезпечено представництво усіх етнічних українських територій, пропонуючи натомість скликати конференцію представників усіх течій української еміграції для встановлення спільних поглядів щодо основних питань української національної політики – державної самостійності і суверенності ([Без підпису]. В справі національного конгресу. 1922. Ч. 141).

Основним мотивом більшості публіцистичних матеріалів Д. Дорошенка є аналіз причин втрати Україною державності і постійних загроз при спробах її відновлення, найпершою з яких є зазіхання на українську суверенність західних і східного сусі-

дів. Найбільшою небезпекою для існування України видатний історик вважав історичні програми північно-східної імперії, яка справедливо упевнена, «що без України вона буде всього тільки “Московією”, а не великою Росією». Для відновлення української державності необхідне зростання національної свідомості і єдності, що дозволить «стати на власних ногах і зробитись панами своєї долі... Коли у представників усіх класів українсько-

Редакція «Українського Слова» (Берлін, 1922). Зліва направо: Володимир Леонтович, Дмитро Дорошенко, Олександр Крига, Іван Герасимович, Богдан Лепкий, Зенон Кузеля, Степан Томашівський

го народу виявиться на цей раз досить державного розуміння й національної солідарности, ми нарешті збудемо свою державу» (Дорошенко Д. На старі теми. 1921. Ч. 26).

Найважливішим у справі відбудови української державності Д. Дорошенко вважає збереження і плекання національної ідентичності, згуртування навколо

цього завдання усіх політичних сил. Велика відповідальність лежить на українській еліті, яка повинна забезпечити утвердження національних пріоритетів української держави, виховання народу в національному дусі, сформуванню твердої влади, «як запоруки спокою і ладу», оскільки без виконання цих засад існування української держави перебуватиме під загрозою: «Прийдеться тоді нам знову починати з букварів та читанок, доводити, що ми існуємо на світі і що у нас таки є своя власна мова!» ([Дорошенко Д.] Жученко М. Наступає чорна хмара. 1921. Ч. 10).

Наводячи приклади з історії переслідування і нищення української Церкви у Речі Посполитій XVII–XVIII ст., Д. Дорошенко пояснює застосування цієї ж практики в сучасній

йому «демократично-соціалістичній» Польській Республіці як ефективного засобу колонізації українських земель і зміцнення польської державності, як тактики польської «заборчої імперіалістичної політики», що демонструє стратегію розвинутого інституту державних інтересів і розмах великодержавної ідеї, зосереджених на побудові могутньої польської держави з інкорпорацією українських, білоруських, литовських і німецьких етнічних земель. Цілком сучасно й актуально звучить понадстолітньої давності заклик Д. Дорошенка не покладатися на проголошені демократичні принципи співіснування сусідніх держав, не сподіватися на порятунок кимсь іншим нашої справи, а працювати над створенням власної державницької національної програми для єднання українців усіх етнічних територій навколо ідеї соборної держави та національної помісної Церкви: «Тільки невпинний розвиток державної української думки, тільки невпинне плекання ідеї великої соборної держави на всім просторі етнографічної території, держави, що напевно повстане не за допомогою своїх зажерливих сусідів, але проти їх – можуть виробити у нас той широкий державний розмах, котрий один тільки зможе захопити весь народ, організувати його, перетворити з сирої етнографічної маси в свідому об'єднану націю. Але ледви чи створить цей розмах демократично-республіканська ідеологія, позбавлена, як виявилось уже, творчих сил, корнів і традиції. Щоб подужати ворога, треба бути сильним, треба вміти не тільки боронитись, але й нападати ([Без підпису]. Наука історії. 1922. Ч. 148).

На існування аналогічного імперського духу у колах переважної більшості російських діячів, які на початках виступали проти нової влади в Росії, Д. Дорошенко вказує на прикладі їх переходу на бік більшовицької влади, оскільки під зовнішніми формами вони побачили «прежню єдину-неділиму Росію, хоч і пофарбовану в червоний колір» ([Без підпису]. Про зміну «віх». 1922. Ч. 138).

На прикладі невдячності і зловорожості великої чисельності російських громадян, «що брали собі українські паспорти і хмарою сунули на південь, рятуючи своє життя й достатки» після встановлення в Росії більшовицької влади, і яким надала

притулок і роботу Українська держава, Д. Дорошенко акцентує неприйняття навіть демократично-ліберальною частиною російського суспільства права України на самовизначення і незалежність: «Усі мов гади тії сичали проти української держави і, сидячи в її столиці у Києві, що могли, те й робили, щоб її розвалити». Аналізуючи видану у Болгарії колишніми петербурзькими професорами книгу «Русській Сборник», в якій автори розпочають над долею «Великой Росії», Д. Дорошенко підкреслює незмінність переконань російської еліти навіть в умовах еміграції, після пережитого зруйнування московської імперії, у необхідності входження України до складу російської держави, заперечення ідеї самостійної української держави ([Дорошенко Д.] Жученко М. Російські ліберали і українська справа. 1921. Ч. 10).

Поряд з українською національно-державною проблематикою Д. Дорошенко розглядав також питання білоруського національного руху, знаходячи багато аналогій. Оперуючи дійсними фактами, Д. Дорошенко порівнює розвиток поділеної між німецьким і російським пануванням країни від початку Першої світової війни до 1918 р., вказує на перетворену в матеріальну руїну територію Білорусі з припиненням усіх проявів культурного життя під російською окупацією і розвиток національного життя білорусинів під окупацією німецькою: «При всій строгості військового управління, Німці не забороняли місцевим національностям гуртуватись, засновувати політичні й культурні організації, закладати школи, видавати часописі... Певним культурним придбанням Білорусів під німецькою окупацією залишилися кілька десятків народніх шкіл і дві середніх одкритих протягом 1915–1917. років». Розквіт національного руху припинився у 1919–1920 рр., коли під претекстом боротьби з більшовизмом поляки, окупувавши частину території країни, нищили білоруський рух, тисячами інтернуючи на загибель білоруську інтелігенцію, військових і селян. Польсько-російська війна 1920 р. призвела до еміграції значної частини білоруських діячів, які продовжували працювати на благо нації в Литві, Латвії і Німеччині (Дорошенко Д. Білоруський національний рух за останні роки. 1921. Ч. 33).

Оцінюючи передруковану в еміграційній пресі українською мовою статтю голови Ради народних комісарів Х. Раковського про стан радянської України у 1921 р., Д. Дорошенко трактує її як звіт голови окупаційної влади, що зміцнилася унаслідок знищення сотень повстанських загонів за допомогою чужої збройної сили (російської Червоної армії), роззброєння населення і його спровокованого розбрату, використання українських матеріальних і трудових ресурсів для розвитку не України, а всеросійської федерації. Розкриваючи суть проведення тодішньої «українізації», Д. Дорошенко резонно вказує на її абсолютну номінальність: «Ми готові вірити, що формально ця “українізація” переведена: може бути, що в кожному селі над якимсь будинком почеплено вивіску “Народня школа”, так само як над кожною московською газетою, що видається комуністичною владою по всіх Хоролах, Ніжинах, Таращах, неодмінно красується український заголовок: “Вісти”, “Червона Правда” і т. п.». Загрозливим для існування шкільництва Д. Дорошенко вважає стан шкільної освіти в Україні, де частина національно свідомих учителів фізично знищена чи залякана терором і приречена на злидні, де критично не вистачає шкільних підручників і шкільних приладів, ще й планується «скасування 50% усіх шкіл, щоб сьак-так зберегти других 50%?...» ([Без підпису]. Ще про радянську Україну. 1922. Ч. 130).

Уболіваючи за українську науку, яка активно розвивалася в Українській Державі, Д. Дорошенко подав короткий аналіз діяльності Академії наук від початку її створення, перебування в умовах масштабного нищення під час тримісячної денікінської окупації та у 1919–1920 рр. ([Без підпису]. Українська Академія Наук у Києві. 1922. Ч. 150–151).

Турбуючись про долю українського населення, яке потерпало від голоду 1921–1922 рр., Д. Дорошенко закликав еміграцію усіма можливими способами допомогти українцям пережити важкі часи. Особливо він непокоївся долею діячів національної культури, письменників та вчених, що залишилися в рідному краї і перебували в умовах голоду, холоду і всякої нужди: «А тим часом ці люде творять і далі нові духовні цінности; се вони тримають в своїх слабих од голоду та злиднів руках

світильник культурної української роботи. Не даймо згаснути цьому світильнику!». Говорячи про матеріальну підтримку через Червоний Хрест, Д. Дорошенко закликає не забувати про не менш важливу духовну сторону голоду і надсилати відрізаний від цивілізованого світу українській інтелігенції у підрадянській Україні всі видання, які вже вийшли і виходять українською мовою і про Україну: «Давно вже пора знести ту духовну блокаду, в якій опинились ті, що працюють на Україні на полі духа... Це моральний обов'язок української еміграції, особливо тих з поміж неї, хто й в теперішні тяжкі й страшні часи думає про вічні цінності людського духа» ([Без підпису]. Наш обов'язок. 1922. Ч. 134).

Цикл літературознавчо-біографічних матеріалів Д. Дорошенка присвячений видатним постатям української культури, зокрема незаслужено забутому визначному публіцисту Трохиму Зіньківському ([Дорошенко Д.] Жученко М. Памяти Трохима Зіньківського (До 30-их роковин його смерті). 1921. Ч. 17–18), Панасу Мирному – «творцю українського соціального роману» і письменнику-гуманісту Дмитру Марковичу (Дорошенко Д. Панас Мирний і Дмитро Маркович (Посмертна згадка). 1921. Ч. 18). Описуючи чин похорону Д. Марковича за давнім козацьким ритуалом, Д. Дорошенко відзначив цю подію як вираз протесту українського населення проти більшовицької окупації Вінниці. Відгукуючись на п'яті роковини від дня смерті І. Франка, Д. Дорошенко підкреслює, що оцінити масштабність діяльності цього одного з найбільших організаторів української нації людина може лише з певної відстані часу, оскільки «його всеоблємлючий геній зміг охопити всі ділянки духового життя українського, не знаючи ніяких кордонів, ніяких етнографічних та історичних меж» (Дорошенко Д. Памяти Івана Франка. 1921. Ч. 36). З великою шаною написаний Д. Дорошенком також некролог Альфреда Єнзена, шведського вченого, дійсного члена НТШ у Львові, великого приятеля України, який активно підтримував визвольні змагання українського народу (Дорошенко Д. Д-р А. Єнзен. 1921. Ч. 71). Тридцятим роковинам смерті Олександра Потебні присвячений нарис Д. Дорошенка, в якому висвітлено наукову діяльність цього визначного українського

вченого, «філософа-язикознавця і дослідника народної поезії» (Дорошенко Д. Памяти Ол. Потебні. 1921. Ч. 91–92).

Як зазначав Л. Винар, окремого дослідження заслугове рецензійна праця історика, яка є частиною його бібліографічної діяльності (Винар, 1982–1983, с. 45), адже Д. Дорошенко надавав великого значення бібліографуванню, зокрема української книги і преси. Тож і на сторінках «Українського Слова», під рубрикою «Бібліографія», надруковано низку його відгуків на найновіші публікації. Серед них – критичне викриття в історичній і фактажній невідповідності правді опусу Г. Н. Лейхтенберзького «Воспоминания об “Украинъ” 1917–1918» ([Дорошенко Д.] М. Ж. Герцогъ Г. Н. Лейхтенбергскій. Воспоминания об «Украинъ» 1917–1918. Авторизованный переводъ съ французскаго. К-во «Дѣтинець», Берлинъ, 1921. 1921. Ч. 99); підкреслення важливості публікації художника Г. Лукомського про видатних українських діячів ([Дорошенко Д.] М. Ж. Г. Лукомскій. Вѣнокъ на могилу пяти дѣятелей искусства. Памяти: Е. І. Нарбута, В. Л. Модзалевского, А. А. Мурашко, К. В. Шероцкаго и П. Я. Дорошенко. Берлинъ. 1921. Ч. 127); вітання виходу в світ п'ятого видання повісті з життя української інтелігенції І. Нечуя-Левицького ([Дорошенко Д.] Д. Д-ко. Іван Нечуй-Левицький. Хмари. Повість. Українська Накладня. Київ–Лейпціг, 1922. 1922. Ч. 130); підкреслення значення споминів українського державного діяча про зустрічі з визначними дипломатами європейських країн ([Дорошенко Д.] Д. Д-ко. Арнольдъ Марголинъ. Украина и Антанта (записки еврея и гражданина). Издательство С. Ефремъ. Берлинъ, 1922. 1922. Ч. 134) та ін. Здійснюючи огляд російського еміграційного літературно-художнього журналу «Сполохи», Д. Дорошенко аргументує приналежність визначних мистців Георгія Лукомського та Олександра Архипенка до України і української культури, підкреслює нахабність російської практики привласнення шедеврів українського мистецтва і зарахування українських діячів до сонму російських геніїв ([Дорошенко Д.] Ж. «Сполохи». Литературно-художественный и общественный журналъ. № 4. Февраль. 1922. Берлинъ. 1922. Ч. 138). Особливо відзначає Д. Дорошенко доступність викладу про воєнні події

1918–1919 рр. та організацію української армії при Гетьманаті генералом М. Капустянським ([Дорошенко Д.] Д. Д. М. Капустянський, ген. Штабу генерал-хорунжий. Похід в 1919. Році (короткий воєнно-історичний огляд). Частина I. і II. Львів, 1921. Ст. 88. 1922. Ч. 143).

Окремі ґрунтовніші статті Д. Дорошенка присвячені таборовій пресі, в якій автор на прикладі часопису «Нове Життя» з табору Щипьорно із захопленням і вдячністю описує «інтензивну культурно-національну роботу» «ненагодованих і голих» людей, які живуть вищими культурними інтересами ([Дорошенко Д.] Жученко М. Культурно-просвітна праця «за дротами» (Таборова преса і таборове життя). 1922. Ч. 109). У ґрунтовній статті йдеться також про ідеологічний орган української консервативної еміграції у Відні – збірник «Хліборобська Україна» ([Дорошенко Д.] М. Ж. Огляд журналів та збірників. 1922. Ч. 110, 112).

Змістовна оглядова стаття Д. Дорошенка присвячена українським літературним новинкам за 1921 р. Прикметно, що автор із прикрістю говорить про відсутність можливості переглянути випущені в підрадянській Україні вартісні літературні чи наукові публікації, маючи до диспозиції лише «убогі за змістом і формою» випуски газети «українського» уряду – харківських «Вістей», змістове наповнення яких зводилося до агітаційних матеріалів на кшталт «Кого до рад вибрати, а кого в шню гнати». Обмеживши огляд галицькими та еміграційними виданнями, Д. Дорошенко зупиняється «тільки на більше цінних і значних явищах». До таких видань автор зараховує монографію В. Липинського «Україна на переломі (1657–1659), замітки до історії українського державного будівництва», видану «Дніпросоюзом» у Відні та нове видання «Ілюстрованої історії» професора М. Грушевського у цьому ж віденському видавництві; 130-й том «Записок Наукового Товариства імени Шевченка» у Львові і перший том «Збірника Львівської Ставропігії» «Минуле і сучасне», виданий під редакцією професора К. Студинського; спомини В. Андрієвського «З минулого. (1917-й рік на Полтавщині)». Серед багатьох випущених у світ літературних творів Д. Дорошенко відзначив публікацію нарисів з часів ві-

йни О. Маковея «Кроваве поле» (Львів), трьох окремих творів А. Чайківського, том поезій Уляни Кравченко та низку видань творів молодих авторів – О. Бабія, В. Лімниченка, А. Лотоцького, Галини Орлівни. Вартими особливої уваги читача Д. Дорошенко вважав твори відомих іноземних авторів в українському перекладі, зокрема оповідань Ч. Діккенса, роману У. Фосколо «Останні листи Якопо Ортіса» у перекладі П. Карманського, казок В. Гауффа та Г. К. Андерсена у перекладі І. Труби ([Дорошенко Д.] Жученко М. Що дав 1921. рік на полі українського письменства. 1922. Ч. 114, 117, 132–133).

Вітаючи вихід молодіжного місячника «Промінь» у Чернівцях та аналізуючи найважливіші його матеріали, Д. Дорошенко висновковує, що для подолання занепаду українського національного життя на Буковині необхідна «органічна праця, передовсім на полі виховання й національної культури». Вирізняючи статтю цієї проблематики «Замки на леду» О. Маковея в рецензованому часописі, Д. Дорошенко підкреслює важливість виховання молоді в національному дусі і традиції, адже це обов'язково дасть гарні плоди у національному розвитку суспільства ([Дорошенко Д.] Жученко М. Українське життя на Буковині. 1922. Ч. 144).

В огляді сербської та хорватської преси Д. Дорошенко аналізує причини активної публікації в хорватській пресі, зокрема часописах «Jugoslavenska Njiva» та «Nova Evropa», статей Д. Дорошенка, графа М. Тишкевича, С. Лукіяновича, д-ра М. Гардового про українські справи та неприхильне ставлення до цієї проблематики у пресі сербській, пояснюючи це тим, що Сербія завжди орієнтувалася на сильну Росію, а не на Україну, яка не відбулася державно, оскільки на її існування не погодилися ще й самі українці, демонструючи навіть в еміграції незгідність і розбрат: «Дбаймо про те, щоб скоріше організуватись в одноцілну свідому себе націю, скріпляймо свою внутрішню міць, гартуймо себе, щоби стати дійсно силою: тоді знайдуться і друзі, і прихильники, тоді признаються до нас і наші родичі» ([Дорошенко Д.] Жученко М. Українська справа на сторінках хорватської преси. 1921. Ч. 76).

Висновки. Отже, крім редакторської роботи в часописі «Українське Слово», Д. Дорошенко залишив на сторінках цього видання понад 35 своїх публікацій, які можна зосередити у таких групах: 1) передовиці; 2) публіцистичні статті; 3) літературознавчі статті; 4) рецензії; 5) бібліографічні матеріали. Свої матеріали він підписував як власним іменем, так і псевдонімом М. Жученко, криптонімами Д. Д., Д. Д-ко, Ж., М. Ж. Окремі передовиці були надруковані без підпису, їх ідентифіковано за виданням «Бібліографія праць проф. Д. Дорошенка за 1899–1942 роки». До слова, частина зафіксованих у цьому виданні статей Д. Дорошенка, які нібито були опубліковані в «Українському Слові», при здійсненні контент-аналізу видання не встановлені. Більшість статей вченого присвячена тогочасній актуальній політичній і світоглядній проблематиці. Усім матеріалам Д. Дорошенка у цьому часописі притаманні державотворча акцентуація, національно-патріотична спрямованість, заклики до згуртування навколо ідеї побудови незалежної держави, збереження національної ідентичності, орієнтації на власні сили, захисту національної культури, розвитку української освіти і науки. Публіцистичні твори Д. Дорошенка, цього визначного історика і державного діяча, поряд з публікаціями В. Андрієвського, З. Кузелі, В. Леонтовича, Б. Лепкого, С. Томашівського та ін., зумовлювали високий рівень змістового наповнення берлінського «Українського Слова», забезпечили його функціонування як платформи для формування суспільно-політичної думки в середовищі української еміграції початку 1920-х рр.

Література

Андреев, В. М. (2007). Дмитро Дорошенко: «перший» чи «другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.? (досвід вивчення інтелектуальної біографії історика). *Український історичний журнал*, 4, 122–137.

Бібліографія праць проф. Д. Дорошенка за 1899–1942 роки (1942). Прага: Видавництво Юрія Тищенка.

Білецький, Л. (1949). *Дмитро Дорошенко*. Вінніпег.

Божук, Л. (2008). Роль Дмитра Дорошенка у формуванні українського освітнього простору. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*, 12, 32–35.

Бурім, Д. (2015). Дмитро Дорошенко як історик слов'янських народів і Східної Європи. *Славістична збірка, 1*, 192–203.

Винар, Л. (1982–1983). Дмитро Дорошенко – видатний дослідник української історіографії та бібліографії. *Український історик, 3/4(75/76)*, 40–79.

Винар, Л. (1983). *Дмитро Дорошенко 1882–1951*. Мюнхен; Нью-Йорк; Торонто.

Дорошенко, Д. (1949). *Розвиток української науки під прапором Шевченка*. Вінніпег.

Кондратюк, К. (2015). Дмитро Дорошенко – громадсько-політичний діяч, історик. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету, 6*, 17–23.

Крупницький, Б. (1952). Д. І. Дорошенко (спомини учня). У кн. *Науковий збірник. I* (с. 9–22). Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США.

Крупницький, Б. (1940). 40-ліття літературно-наукової діяльності проф. Д. І. Дорошенка. У кн. *Дорошенко Д. І. Православна церква в минулому й сучасному житті українського народу* (с. V–XIII). Берлін.

Кулеша, Н. (2009). *Українська преса у Німеччині 1919–1945 рр.: формування та функціонування*: монографія, 43, 44, 48. Львів.

Рева, Н. Бачення Д. Дорошенком причин поразки української революції 1917–1923 років. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство, 12*, 28–32.

Ohloblyn, O. (1957). Ukrainian Historiography. 1917–1956. *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S. Vol. V, 4(18), Vol. VI, 1(19), 2(20)*. New York.

References

Andriev, V. M. (2007). Dmytro Doroshenko: «pershyi» chy «druhyi» v ukrainskii istoriografii pershoi polovyny XX st.? (dosvid vyvchennia intelektualnoi bihrafii istoryka) [Dmytro Doroshenko: «First» or «Second» in the Ukrainian Historiography of the First Half of the XX Century?]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 4*, 122–137 [in Ukrainian].

Bibliohrafiia prats prof. D. Doroshenka za 1899–1942 roky [Bibliography of works by prof. D. Doroshenko for 1899–1942] (1942). Praha: Vydavnytstvo Yuriiia Tyshchenka [in Ukrainian].

Biletskyi, L. (1949). *Dmytro Doroshenko*. Vinnipeg [in Ukrainian]

Bozhuk, L. (2008). Rol Dmytra Doroshenka u formuvanni ukrainskoho osvithnoho prostoru [The role of Dmytro Doroshenko in shaping the Ukrainian educational space]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavstvo, 12*, 32–35 [in Ukrainian].

Burim, D. (2015). Dmytro Doroshenko yak istoryk slovianskykh narodiv i Skhidnoi Yevropy [Dmytro Doroshenko as a Historian of Slavic Peoples and Eastern Europe]. *Slavistychna zbirka*, 1, 192–203 [in Ukrainian].

Doroshenko, D. (1949). *Rozvytok ukraïnskoi nauky pid praporom Shevchenka* [Development of Ukrainian science under the leadership of Shevchenko]. Vinnipeh [in Ukrainian].

Kondratiuk, K. (2015). Dmytro Doroshenko – hromadsko-politychnyi diiach, istoryk [Dmytro Doroshenko – public and political figure, historian]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 16, 17–23 [in Ukrainian].

Krupnytskyi, B. (1952). D. I. Doroshenko (spomyny uchnia) [D. Doroshenko (memoirs of a student)]. In *Naukovyi zbirnyk*, 1 (pp. 9–22). Niu-York: Ukrainska Vilna Akademiia Nauk u SShA [in Ukrainian].

Krupnytskyi, B. (1940). 40-littia literaturno-naukovoï diialnosti prof. D. I. Doroshenka [40th anniversary of the literary and scientific activity of professor D. Doroshenko]. In Doroshenko D. I. *Pravoslavna tserkva v mynulomu y suchasnomu zhytti ukrainskoho narodu* (pp. V–XIII). Berlin [in Ukrainian].

Kulesha, N. (2009). *Ukrainska presa u Nimechchyni 1919–1945 rr.: formuvannia ta funktsionuvannia* [Ukrainian Press in Germany, 1919–1945: Formation and Functioning]: monohrafiia, 43, 44, 48. Lviv [in Ukrainian].

Ohloblyn, O. (1957). Ukrainian Historiography. 1917–1956. *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S. Vol. V, 4(18), Vol. VI, 1(19), 2(20)*. New York [in English].

Reva, N. Bachennia D. Doroshenkom pry chyn porazky ukrainskoi revoliutsii 1917–1923 rokiv [D. Doroshenko's Vision of the Reasons for the Defeat of the Ukrainian Revolution of 1917–1923]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavstvo*, 12, 28–32 [in Ukrainian].

Vynar, L. (1983). *Dmytro Doroshenko 1882–1951*. Miunkhen; Niu-York; Toronto [in Ukrainian].

Vynar, L. (1982–1983). Dmytro Doroshenko – vydatnyi doslidnyk ukrainskoi istoriohrafiï ta bibliohrafiï [Dmytro Doroshenko is an outstanding researcher of Ukrainian historiography and bibliography]. *Ukrainskyi istoryk*, 3/4(75/76), 40–79 [in Ukrainian].

Nadiia Kulesha

PhD of Philology, Senior Research Fellow,
Head of the department of the Research Institute for Press Studies
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

**THE JOURNALISM OF DMYTRO DOROSHENKO
IN «UKRAINSKE SLOVO» (BERLIN, 1921–1922)**

The purpose of this article is to examine Dmytro Doroshenko's journalistic activity in the journal «Ukrainske Slovo», published in Berlin in 1921–1922. The object of the study is the journal «Ukrainske Slovo», and the subject is Doroshenko's journalistic contributions to it as part of his broader socio-political engagement in exile. A brief review of the current state of research shows that most studies devoted to Doroshenko focus primarily on his contributions to Ukrainian historical scholarship, historiography, bibliography, and political thought. By contrast, his direct involvement with the print media of the Ukrainian émigré community remains insufficiently explored. Therefore, the relevance of this study lies in the need for a comprehensive examination of Doroshenko's journalistic legacy within the context of his collaboration with «Ukrainske Slovo» in Berlin – an important source for reconstructing the socio-political discourse of the Ukrainian émigré press in the early 1920s.

The methodological foundation of the study is based on the principles of historicism, objectivity, and systematicity, as well as on press and source studies approaches and content analysis. The article analyzes the content, themes, and ideological-political orientation of Doroshenko's publications in «Ukrainske Slovo», classifying them according to genre. Particular attention is paid to Doroshenko's role as a proponent of the idea of Ukrainian statehood within the information space of the émigré press. The conclusion emphasizes the resonance of his writings with the political and ideological concerns of the time, underlining their state-building orientation and national-patriotic message. The significance of Doroshenko's journalism for the formation of socio-political thought within the Ukrainian émigré community of the early 1920s is also highlighted.

Keywords: Dmytro Doroshenko, the journal «Ukrainske Slovo» (Berlin, 1921–1922), the Ukrainian émigré press, opinion journalism, bibliography.

Стаття надійшла 25.03.2025
Прийнято 02.05.2025